

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา กระแสทุนนิยมที่มุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้ประเทศที่กำลังพัฒนาสนับสนุนการเปิดกว้างทางการค้าและการลงทุนจากต่างประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากเชื่อว่าจะนำมาซึ่งความเจริญและการขยายตัวของเศรษฐกิจเพื่อให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ จึงได้มีมาตรการที่ส่งเสริมให้เกิดการเคลื่อนย้ายฐานการผลิตในภาคอุตสาหกรรมจากประเทศพัฒนาแล้วเข้ามาตั้งฐานการผลิตในประเทศ ดังจะเห็นได้จากตัวเลขสถิติการเคลื่อนย้ายฐานการผลิตของแหล่งอุตสาหกรรม โดยการนำของบริษัทญี่ปุ่นตามด้วยชาติพัฒนาแล้วอื่นๆ ไปยังประเทศกำลังพัฒนา โดยพิจารณาจากตัวเลขการลงทุนโดยตรงของต่างประเทศ (Foreign Direct Investment : FDI) พบว่าในช่วงปี ค.ศ. 1970-1998 ปริมาณเงินลงทุนไหลเข้าประเทศกำลังพัฒนาเพิ่มขึ้นถึง 11 เท่าจาก 21,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เป็น 227,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และจำนวนบริษัทข้ามชาติทั่วโลกเพิ่มจาก 7,000 บริษัท เป็น 53,600 บริษัท¹ การขยายตัวของการลงทุนจากกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วมีเหตุผลและแรงจูงใจหลายประการ นอกเหนือจากการได้สิทธิประโยชน์ด้านภาษีอากร ค่าจ้างแรงงานและวัตถุดิบราคาถูก และมาตรการควบคุมด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศกำลังพัฒนาเข้มงวดน้อยกว่าในประเทศเจ้าของทุน รวมทั้งมาตรการบังคับใช้ตามกฎหมายด้อยประสิทธิภาพ เป็นเหตุจูงใจให้โรงงานอุตสาหกรรม (โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเภทโรงงานที่มีปัญหามลภาวะสูง) ย้ายฐานการผลิตเข้ามายังประเทศกำลังพัฒนา เข้าข่ายข้อสันนิษฐานที่เรียกว่า Pollution Haven Hypothesis

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศกำลังพัฒนาที่รับเอาโรงงานอุตสาหกรรมสกปรก คือ อุตสาหกรรมประเภทที่ใช้สารเคมีและก่อเกิดกากของเสียอันตรายจำนวนมากโดยไม่รู้ตัว ดังจะเห็นได้จากหลายพื้นที่ในทุกภูมิภาคของประเทศไทยเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่การเกษตรมาเป็นพื้นที่รองรับโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเห็นได้จากการขยายพื้นที่การนิคมอุตสาหกรรมในทั่วทุกภาคของประเทศไทย และสัดส่วนของผลิตภัณฑ์ของภาคอุตสาหกรรมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ซึ่งเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 23.5 ในปี พ.ศ.2529 มาเป็นร้อยละ 26 ในปี พ.ศ.2534 อัตราการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมเฉลี่ยขึ้นสูงถึงร้อยละ 13.7 ต่อปี ซึ่งแสดงถึงผลจากการขยายตัวของการส่งออกและการลงทุนในอุตสาหกรรมขนาดใหญ่อย่างชัดเจน

จากการพัฒนาทางเศรษฐกิจดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ประกอบกับการเพิ่มของจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว ทำให้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการบริโภคและการผลิตเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอุตสาหกรรม ย่อมไม่สามารถหลีกเลี่ยงการก่อให้เกิดของเสียไม่ว่าจะใช้เทคโนโลยีก้าวหน้าในการผลิตเพียงใดก็ตาม ทั้งยังก่อให้เกิดมลพิษจากของเสียอันตรายเพิ่มขึ้น

¹ Hillary French, Vanishing Borders: Protecting the Planet on the Age of Globalization, Worldwatch Book, 2000 pp. 81-82.

ทุกปีโดยเพิ่มจากประมาณ 1.68 ล้านตัน ในปี พ.ศ. 2544 เป็น 1.81 ล้านตันในปี พ.ศ. 2547² โดยที่ของเสียอันตรายที่เกิดขึ้นกว่าร้อยละ 77.34 เกิดจากอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ นั้นเอง

ปัญหาวิกฤติการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยที่ผ่านมาจนถึงในปัจจุบัน ยังคงเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อชีวิตชุมชนและสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ จากรายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2548³ โดยกรมควบคุมมลพิษ ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงวิกฤติของปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในด้านต่าง ๆ ของประเทศที่ยังคงเผชิญอยู่ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความเสื่อมโทรมของคุณภาพแหล่งน้ำ มลพิษทางอากาศและเสียง มลพิษด้านกากของเสียและสารอันตราย รวมทั้งปัญหาการร้องเรียนต่าง ๆ ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นพัฒนาด้านเศรษฐกิจของประเทศเพียงอย่างเดียว โดยไม่ให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศด้วย ถึงแม้ว่าในปัจจุบันภาครัฐจะให้ความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยเฉพาะด้านของเสียอันตราย แต่ก็ยังมีแนวโน้มความรุนแรงของปัญหามากยิ่งขึ้น อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น ความยากในการกำจัด หรือการลักลอบทิ้งของเสียอันตราย เป็นต้น นอกจากนี้ในรายงานการวิจัยเรื่อง **“ธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ฉบับสมบูรณ์”**⁴ โดยสถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ชี้ให้เห็นถึงปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาของการปนเปื้อนสารเคมีที่เกิดจากการผลิตของอุตสาหกรรมที่เกิดจากการลงทุนของต่างประเทศบริเวณพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน และยังพบปัญหาการเจ็บป่วยของคนงานที่ทำงานในการนิคมฯ อีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีผลงานวิจัยของกลุ่มงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมด้านน้ำ ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2544) รายงานว่ามีการปนเปื้อนของสารคลอรีเนตเต็ด เอทิลีน (Chlorinated Ethylene) ในน้ำใต้ดินในพื้นที่บริเวณนิคมอุตสาหกรรมแห่งเดียวกัน และสารดังกล่าวเป็นสารก่อมะเร็ง⁵

นอกจากกรณีปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมีในดินและน้ำใต้ดินที่ จ.ลำพูน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น ยังพบว่ามีอีกหลายพื้นที่ที่ประสบกับปัญหาการปนเปื้อนในดินหรือน้ำดิน เช่น การปนเปื้อนของสารตะกั่ว ในห้วยคลิตี้ จ.กาญจนบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2541⁶ การปนเปื้อนของสารแคดเมียม

² สถานการณ์มลพิษด้านของเสียอันตราย ใน รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย พ.ศ.2544-2547. กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

³ รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย พ.ศ.2548. กรมควบคุมมลพิษ.กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

⁴ สุธาวลัย เสถียรไทยและคณะ. 2548. รายงานฉบับสมบูรณ์เรื่อง “ธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ฉบับสมบูรณ์” สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

⁵ มีศักดิ์ มิลินทพิสมัย และคณะ. 2544. การศึกษาการปนเปื้อนของสาร Chlorinated Ethylene ในดินและน้ำใต้ดินและกรณีศึกษาของประเทศไทย. กลุ่มงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมด้านน้ำ ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม.

⁶ รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย พ.ศ.2541. กรมควบคุมมลพิษ.กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

ในกลุ่มน้ำแม่ตา อ.แม่สอด จ.ตากเมื่อปี พ.ศ. 2547⁷ ปัญหาการลักลอบฝังกลบกากของเสียอันตราย บริเวณตำบลกลางดง อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา เมื่อปีพ.ศ.2547⁷ หรือแม้กระทั่งกรณีการฝังกลบขยะทั้งที่อันตรายและไม่อันตราย ซึ่งปัญหาเหล่านี้ ณ ปัจจุบันอาจยังไม่เห็นชัดเจนว่ามี การปนเปื้อนในน้ำใต้ดินเกิดขึ้น อีกทั้งยังไม่เกิดผลกระทบที่เด่นชัดต่อสุขภาพของประชาชน ส่งผลให้ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้รับความสนใจจากภาคส่วนที่มีหน้าที่ในการจัดการแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ เรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ผ่านมา ก็ยังไม่มีระบบการจัดการที่ดี ทั้งๆ ที่ดินและน้ำใต้ดินในประเทศไทยส่วนใหญ่ใช้เพื่อการเกษตรกรรมและการอุปโภคบริโภค แต่กลับพบว่าไม่ได้มีการจัดสรรพื้นที่อย่างเหมาะสม เช่นพื้นที่สำหรับทำอุตสาหกรรมหรือการทำกิจการเหมืองแร่ พื้นที่สำหรับการฝังกลบขยะ ยังเป็นพื้นที่ใกล้ชุมชน หรือใกล้แหล่งเกษตรกรรม ทำให้เราพบปัญหาการปนเปื้อนหรือการร้องเรียนอยู่เสมอ

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมเล็งเห็นความสำคัญในการดำเนินการศึกษาโครงการวิจัยเรื่อง “ข้อเสนอทางเลือกของมาตรการการป้องกันและฟื้นฟูความเสียหายจากการปนเปื้อนดินและน้ำใต้ดิน” ภายใต้การสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยอาศัยผลการศึกษาจากโครงการธรรมภิบาลฯ เป็นจุดเริ่มต้น รวมทั้งปัญหาการปนเปื้อนของสารอันตรายในดินและน้ำใต้ดินอีกหลายปัญหาที่ผ่านมา ทั้งนี้เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงประเด็นปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมีในดินและน้ำใต้ดิน ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่น่าวิตก ที่ ณ ปัจจุบันยังไม่มีจัดการที่เป็นระบบทั้งในเชิงนโยบายหรือมาตรการที่เป็นรูปธรรมเพื่อการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง โครงการวิจัยครั้งนี้จึงได้หยิบยกกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ในประเทศไทย 4 กรณีศึกษา ได้แก่

- การปนเปื้อนของสารอินทรีย์ระเหยในน้ำใต้ดิน บริเวณรอบนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จ.ลำพูน

- การปนเปื้อนของสารแคดเมียมในตะกอนดินบริเวณลุ่มน้ำแม่ตา อ.แม่สอด จ.ตาก

- การประกอบกิจการฝังกลบขยะกากของเสียอุตสาหกรรม ของบริษัทเบตเตอร์เวิร์ลด์กรีน

จ.สระบุรี

- การประกอบกิจการฝังกลบขยะชุมชนของสำนักงานกรุงเทพมหานคร ณ แหล่งฝังกลบ

อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา

ซึ่งทั้ง 4 กรณีศึกษาที่ได้หยิบยกมานี้ ได้ตั้งเป้าหมายเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในรูปแบบทางเลือกของมาตรการที่เป็นรูปธรรมด้านเศรษฐศาสตร์มาประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมี เช่น การจัดเก็บภาษีสิ่งแวดล้อมภาษีวัสดุบรรจุภัณฑ์ หรือพันธบัตรที่มีเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมสำหรับโรงงานและกิจการบางประเภทที่มีโอกาสเกิดความเสียหายขนาดใหญ่ ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงมาตรการด้านกฎหมายเพื่อให้สามารถกำกับดูแลสภาพสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในระดับชาติและระดับพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ที่มีภาวะคุกคามด้านสิ่งแวดล้อมสูง (environmental stress area) ซึ่งจะนำไปสู่

⁷ รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย พ.ศ.2547. กรมควบคุมมลพิษ.กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาระบบสถาบันและการจัดการความรู้เพื่อสร้างธรรมาภิบาลด้านสิ่งแวดล้อม ข้อเสนอการฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมในกรณีพบว่ามีสารปนเปื้อนเกิดขึ้น (clean up) รวมทั้งการเสนอแนะเพื่อกระตุ้นให้มีการป้องกันการปนเปื้อนของสารเคมีจากภาคอุตสาหกรรมที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคตโดยอาศัยการเชื่อมโยงกับมาตรการต่างๆ อย่างเหมาะสม

รายงานฉบับนี้ได้แบ่งออกเป็น 7 บท ตามสาระสำคัญ ได้แก่ **บทที่หนึ่ง** เป็นบทที่นำเสนอภาพรวมของปัญหาอันเป็นเหตุเป็นผลของแนวคิดในการดำเนินโครงการ **บทที่สอง** นำเสนอกรณีปัญหาการปนเปื้อนของสารอินทรีย์ไฮโดรคาร์บอนในน้ำใต้ดินบริเวณรอบนิคมอุตสาหกรรม จ.ลำพูน **บทที่สาม** นำเสนอกรณีปัญหาการปนเปื้อนของสารแคดเมียมในตะกอนดินบริเวณลุ่มน้ำแม่ตาอ อ.แม่สอด จ.ตาก ในส่วน**บทที่สี่** นำเสนอกรณีปัญหาการประกอบกิจการฝังกลบขยะกากของเสียอุตสาหกรรมของบริษัทเบตเตอร์วิลล์ดี กรีน จ.สระบุรี และ**บทที่ห้า** นำเสนอสถานการณ์การประกอบกิจการฝังกลบขยะชุมชนของสำนักงานกรุงเทพมหานคร ณ แหล่งฝังกลบ อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา โดยที่ในแต่ละบทของทั้ง 4 กรณีศึกษาจะมีรายละเอียดที่ประกอบไปด้วย สถานการณ์ปัญหาที่เป็นอยู่ใน ณ ปัจจุบัน รวมถึงวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ เพื่อทำความเข้าใจถึงปัญหา และวิเคราะห์ถึงสาเหตุของการดำเนินการแก้ปัญหาที่ไม่ได้ผลเท่าที่ควร พร้อมทั้งจัดทำข้อเสนอแนะสำหรับกรณีศึกษาที่เป็นรูปธรรม **บทที่หก** ได้นำเสนอแนวทางการจัดการดินและน้ำใต้ดินในต่างประเทศ โดยยกกรณีตัวอย่าง ของประเทศอเมริกา เยอรมัน และญี่ปุ่น และบทสุดท้าย **บทที่เจ็ด** นำเสนอในส่วนการวิเคราะห์อุปสรรคและปัญหาในภาพรวมที่เกิดขึ้นโดยพิจารณาจากกรณีศึกษาทั้ง 4 กรณี เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงระบบการจัดการแก้ปัญหาที่ขาดประสิทธิภาพของประเทศไทย และการวิเคราะห์ปัญหาในมุมมองด้านสถาบัน/องค์กร กฎหมาย และเศรษฐศาสตร์ พร้อมทั้งข้อเสนอแนะทางเลือกในเชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรมด้านสถาบัน/องค์กร มาตรการทางเศรษฐศาสตร์ มาตรการทางกฎหมาย รวมทั้งข้อเสนอแนะด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อการป้องกัน และแก้ปัญหาการปนเปื้อนดินและน้ำใต้ดินทั้งที่เกิดขึ้นแล้วและที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1.2.1 เพื่อศึกษาสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมีในดินและน้ำใต้ดิน โดยใช้กรณีศึกษาในบางพื้นที่ของประเทศไทย ได้แก่

- การปนเปื้อนของสารอินทรีย์ไฮโดรคาร์บอนในน้ำใต้ดิน บริเวณรอบนิคมอุตสาหกรรม จ.ลำพูน
- การปนเปื้อนของสารแคดเมียมในตะกอนดินบริเวณลุ่มน้ำแม่ตาอ อ.แม่สอด จ.ตาก
- การประกอบกิจการฝังกลบขยะกากของเสียอุตสาหกรรมของบริษัทเบตเตอร์วิลล์ดีกรีน จ.สระบุรี
- การประกอบกิจการฝังกลบขยะชุมชนของสำนักงานกรุงเทพมหานคร ณ แหล่งฝังกลบ อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา

ทั้งนี้ เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบและความเสียหายที่เกิดขึ้นในดินและน้ำใต้ดิน ซึ่งอาจก่ออันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนที่สัมผัสดินและน้ำใต้ดิน ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการ

ปนเปื้อนสารอันตราย พร้อมกับแนวทางการประเมินต้นทุนและค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในการฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมจากกรณีศึกษาดังกล่าว

1.2.2 เพื่อทบทวนและวิเคราะห์มาตรการด้านต่างๆ ทั้งทางสถาบัน กฎหมาย เศรษฐศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการปนเปื้อนในดินและน้ำใต้ดินในปัจจุบัน

1.2.3 เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ในรูปแบบทางเลือกของมาตรการที่เป็นรูปธรรม ด้าน เศรษฐศาสตร์ มาตรการทางกฎหมาย สถาบันและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถนำมาบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมในการป้องกันและฟื้นฟูความเสียหายที่เกิดขึ้นในดินและน้ำใต้ดิน

1.3 ขอบเขตการดำเนินงาน

1.3.1 ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและจัดประชุมหารือกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับกรณีปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมีที่อาจก่อให้เกิดการปนเปื้อนของดินและน้ำใต้ดินทั้ง 4 กรณีศึกษา

1.3.2 สืบค้นและรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่จริงเพื่อสอบถามข้อเท็จจริงจากชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ ตลอดจนภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นั้นๆ

1.3.3 ศึกษามาตรการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นทางสถาบัน กฎหมาย เศรษฐศาสตร์และสิ่งแวดล้อม วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขปัญหาการปนเปื้อนในดินและน้ำใต้ดิน

1.3.4 จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมีในดินและน้ำใต้ดินที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการจัดทำข้อเสนอในผลการศึกษา

1.4 วิธีดำเนินการศึกษา

1.4.1 ศึกษาสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมีในดินและน้ำใต้ดิน โดยใช้กรณีศึกษาในบางพื้นที่ของประเทศไทย ได้แก่

1) ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรณีปัญหาการปนเปื้อนของสารอินทรีย์ระเหย (VOCs) ในดินและน้ำใต้ดิน บริเวณชุมชนรอบพื้นที่อุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน รายละเอียด ดังนี้

- การประเมินระดับและขอบเขตการปนเปื้อนของสาร VOC ในน้ำใต้ดิน และคาดการณ์เบื้องต้น (preliminary investigation) ถึงโอกาสที่จะเกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน และกลุ่มประชาชนเสี่ยง

- ทบทวนและศึกษาข้อมูล เทคนิค และวิธีการจัดทำแนวทางการประเมินสถานการณ์การปนเปื้อนของสารเคมีในดินและน้ำใต้ดิน รวมถึงกระบวนการพิสูจน์ความเสียหาย ทั้งจากเอกสารในประเทศและต่างประเทศ ตลอดจนวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น

2) ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมีในดิน และน้ำใต้ดิน และจัดประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมหารือถึงข้อเท็จจริงของปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจกับสภาพปัญหา พร้อมทั้งวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหา จากกรณีตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

- กรณีปัญหาการปนเปื้อนสารแคดเมียมบริเวณลุ่มน้ำแม่ดาว อ.แม่สอด จ.ตาก โดยศึกษา ทั้งจากเอกสารและการสอบถามข้อเท็จจริงจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จริงไม่ว่าจะเป็น ชาวบ้าน ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ 3 ตำบล ได้แก่ ต.พระธาตุผาแดง ต.แม่ดาว ต.แม่กู รวมทั้งหน่วยงาน ราชการในพื้นที่ ตลอดจนผู้ประกอบการเหมืองแร่สังกะสีที่อาจเป็นสาเหตุให้เกิดการปนเปื้อนของ แคดเมียม

- กรณีปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมีจากการประกอบกิจการฝังกลบขยะกากของเสีย อุตสาหกรรม ของบริษัทเบตเตอร์เวิร์ลด์กรีน (Better World Green) จ.สระบุรี

- กรณีการประกอบกิจการฝังกลบขยะชุมชนของสำนักงานกรุงเทพมหานคร ณ แหล่งฝัง กลบ อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา

1.4.2 ทบทวนการกำหนดใช้เครื่องมือและมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่ ณ ปัจจุบัน เพื่อวิเคราะห์ถึงปัญหาและสาเหตุที่ทำให้การดำเนินการที่ผ่านมาไม่สัมฤทธิ์ผล รวมทั้งจัดทำ ข้อเสนอทางเลือกในเชิงนโยบายของมาตรการที่เป็นรูปธรรมด้านต่างๆ ดังนี้

1) เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์และมาตรการทางการเงิน (Economic Instrument)

- ทบทวนบทบาทและความสามารถในการนำเงินของกองทุนสิ่งแวดล้อมมาใช้ในกิจการที่ เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งแม้จะมีการจัดตั้งกองทุนสิ่งแวดล้อมขึ้น แต่ด้วยกรอบทางกฎหมายและ ข้อบังคับที่เข้มงวด ทำให้ไม่สามารถนำเงินดังกล่าวมาใช้เพื่อกิจการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้เต็มที่ รวมทั้งเงินในกองทุนมีจำนวนไม่เพียงพอกับการนำมาใช้ในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ได้รับผลกระทบ จากปัญหาสารเคมีตกค้างที่เกิดขึ้นแล้ว โครงการนี้จะได้ศึกษาเพื่อให้ข้อเสนอแนะต่อสาธารณะว่า ควรจะให้มีความสามารถของสิ่งแวดล้อมเช่นเดิม แต่อาจมีการปรับแก้กฎหมายให้สามารถนำเงินไปใช้ใน กิจการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้ เช่น การนำเงินกองทุนไปฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่มีปัญหาการปนเปื้อน ของสารเคมีที่เกิดขึ้นแล้ว หรืออาจเสนอให้มีการตั้งกองทุนขึ้นใหม่ในรูปแบบของกองทุนเฉพาะกิจ

- ทบทวนและจัดทำข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์เพื่อนำแหล่งเงินอื่นๆ เข้าสมทบในกองทุนสิ่งแวดล้อมหรือกองทุนเฉพาะกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดเก็บภาษี สิ่งแวดล้อมและภาษีมลพิษ (environmental or pollution tax) หรือการนำระบบพันธบัตรที่มีเงื่อนไข ด้านสิ่งแวดล้อม (performance bond) มาใช้เพื่อเป็นการประกันความเสี่ยงสำหรับกิจการที่อาจ ก่อให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

2) กลไกเชิงสถาบันและองค์กร (Institutional Arrangement)

- ทบทวนกลไกเชิงสถาบันที่มีหน้าที่กำกับดูแลการปนเปื้อนของสารเคมีในต่างประเทศ และ มาตรการการเงินการคลังที่เกี่ยวข้องที่สนับสนุนการทำงานของหน่วยงาน (ระดับชาติและระดับ ท้องถิ่น)

- ทบทวนบทบาทและอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐ อาทิ กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักจัดการกากอุตสาหกรรม กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม สำนักมลพิษทางน้ำและเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมโรงงาน กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม เป็นต้น เนื่องจากปัจจุบันหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการดูแลและป้องกันปัญหาเรื่องการปนเปื้อนของสารเคมี มีลักษณะแยกส่วนกันดูแล จึงควรมีการศึกษาแนวทางการปรับโครงสร้างขององค์กรให้มีประสิทธิภาพ โดยอาศัยประสบการณ์จากต่างประเทศ และพิจารณาในบริบทของสังคมไทยเพื่อทำข้อเสนอแนะเพื่อให้เกิดการบูรณาการหน่วยงานทั้งหมดดังกล่าวเพื่อการป้องกันและการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมซึ่งได้รับผลกระทบจากปัญหาสารเคมีปนเปื้อนที่เกิดจากภาคอุตสาหกรรม

3) การใช้มาตรการทางกฎหมาย

ทบทวนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยมีข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรม

- เพื่อให้เกิดการบังคับใช้กฎหมายควบคุมมลพิษอย่างมีประสิทธิภาพ บริบทของกฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทยต้องเป็นเช่นใด จำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขในระดับหลักการเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่างๆ อย่างไรบ้าง

- เพื่อให้หลักความรับผิดชอบอย่างเด็ดขาดตามที่บัญญัติไว้ดีแล้วในมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เกิดผลในการสร้างความรับผิดชอบและเพิ่มความระมัดระวังของผู้ประกอบการ จำเป็นต้องอาศัยการแก้ไขปรับปรุงในแง่ขั้นตอนการดำเนินงานเกี่ยวกับการดำเนินคดีเพื่อให้ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายอย่างแท้จริงได้อย่างไร

- มีมาตรการทางกฎหมายใดที่สามารถกำหนดความรับผิดชอบทางการเงินเอาไว้เป็นหลักประกันล่วงหน้าว่าหากมีการก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น ผู้ประกอบการได้จัดหาหลักประกันเพื่อที่จะจ่ายชดเชยแก่บุคคลอื่น ซึ่งรวมทั้งรัฐ ที่ได้รับความเสียหายได้อย่างไรบ้าง

4) ศึกษารูปแบบและหน้าที่ขององค์กรทางเทคนิคในต่างประเทศที่ทำหน้าที่ในด้านการจัดการดูแลสิ่งแวดล้อม ทั้งการระบุปัญหาของการปนเปื้อนและวิธีการที่จะใช้แก้ไขปัญหาต่างๆ ในราคาที่เหมาะสม โดยมีการคำนึงถึงมาตรฐานของดินและน้ำใต้ดินที่เกี่ยวข้องและมีการเชื่อมโยงกับการใช้ที่ดินในขณะนั้นหรือภายหลัง ตลอดจนแนวทางการจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังสำหรับพื้นที่ที่น่าจะมีปัญหา เพื่อนำมาเป็นแนวทางปรับใช้ในประเทศไทยได้อย่างเหมาะสม

1.5 สิ่งที่เราคาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมีในดินและน้ำใต้ดินจากกรณีศึกษา ทราบสาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้น

1.5.2 ความเข้าใจเกี่ยวกับต้นทุนและแนวทางการประเมินค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในกรณีที่เกิดปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมีลงสู่ดินและน้ำใต้ดิน หน่วยงาน/ใครควรเป็นผู้รับผิดชอบ แหล่งของเงินทุนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการบำบัดการปนเปื้อน และการดำเนินการทางกฎหมาย

1.5.3 เข้าใจการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการปนเปื้อนฯ อาทิเช่น ปัญหาดังกล่าวได้มีหน่วยงานดำเนินการ (ตามบทบัญญัติของกฎหมาย) ว่าได้มีการดำเนินการตามกฎหมายหรือไม่ อย่างไร และบทเรียนการจัดการปัญหาการปนเปื้อนจากต่างประเทศ เพื่ออาจจะนำไปสู่อุบัติเหตุเห็นต่อหน่วยงานของประเทศไทย

1.5.4 การประมวลข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับการนำเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ และกลไกทางกฎหมายมาประยุกต์ใช้

1.5.5 ข้อเสนอทางเลือกของมาตรการต่างๆ เพื่อนำไปสู่ทางเลือกการผลักดันเชิงนโยบาย

1.6 กิจกรรมของโครงการที่ผ่านมา

สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อระดมความคิดเห็นในเรื่องปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมีในดินและน้ำใต้ดิน เพื่อหาข้อสรุปในการเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาที่เป็นรูปธรรม สามารถสรุปผลกิจกรรม ได้ดังนี้ (รายละเอียดในภาคผนวก ข)

1) การสำรวจพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการปนเปื้อนสารแคดเมียม ณ บริเวณลุ่มน้ำแม่ตา
อ. แม่สอด จ.ตากระหว่างวันที่ 21– 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 โดยมีการประชุม 3 ครั้ง ได้แก่

1.1) การประชุมกับตัวแทนชาวบ้าน ต.แม่ตา ต.แม่กุ และ ต.พระธาตุผาแดงที่ได้รับผลกระทบจากการปนเปื้อนของสารแคดเมียม

1.2) การประชุมกับหน่วยงานราชการท้องถิ่นเรื่องแนวทางการแก้ไขปัญหาการปนเปื้อนของสารแคดเมียมบริเวณลุ่มน้ำแม่ตา

1.3) การประชุมกับผู้แทนบริษัทผาแดง

2) เวทีวิชาการเพื่อรับฟังความคิดเห็นต่อผลการศึกษา “กรณีตัวอย่างการปนเปื้อนสารแคดเมียมในตะกอนดินบริเวณลุ่มน้ำแม่ตา อ.แม่สอด จ.ตาก และกรณีการประกอบกิจการฝังกลบกากของเสียอุตสาหกรรม ของบริษัท Better World Green จ.สระบุรี” วันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 ณ ห้องประชุม 1 ชั้น 14 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จำนวนผู้ร่วมประชุม 21 คน

3) เวทีวิชาการเพื่อรับฟังความคิดเห็นต่อผลการศึกษา “ข้อเสนอและมาตรการเชิงนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมีในดินและน้ำใต้ดิน” วันพฤหัสบดีที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2549 ณ ห้องวิภาวดี บอลรูม ชั้น P4 โรงแรม Princeton Park Suites จำนวนผู้ร่วมประชุม 41 คน

4) เวทีวิชาการเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปร่วมกันกับภาคส่วนราชการในการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายโครงการวิจัย “ข้อเสนอทางเลือกของมาตรการการป้องกันและฟื้นฟูความเสียหายจากการปนเปื้อนดินและน้ำใต้ดิน” วันพฤหัสบดีที่ 9 ตุลาคม พ.ศ.2549 ณ ห้องประชุม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จำนวนผู้ร่วมประชุม 14 คน

5) การประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่อง “แนวทางการประเมินค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูพื้นที่ปนเปื้อน กรณีตัวอย่างการปนเปื้อนสารแคดเมียมในดินบริเวณลุ่มน้ำแม่ตา อ.แม่สอด จ.ตาก” วันที่ 25 ตุลาคม 2549 ณ ห้องประชุมสถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม จำนวนผู้ร่วมประชุม 8 คน

6) เวทีวิชาการเพื่อนำเสนอร่างผลการศึกษาโครงการ “ข้อเสนอแนวทางการประเมินสถานการณ์การปนเปื้อนสารเคมีในดินและน้ำใต้ดิน กรณีตัวอย่างการปนเปื้อนสารประกอบอินทรีย์ไอระเหยในน้ำใต้ดิน บริเวณชุมชนรอบพื้นที่อุตสาหกรรม จ.ลำพูน” วันจันทร์ที่ 5 กุมภาพันธ์ 2550 ณ ห้องประชุม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 28 คน

7) การประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเรื่อง “เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์และการปรับบทบาทหน้าที่ของกองทุนสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาการปนเปื้อนของสารเคมีในดินและน้ำใต้ดิน” วันอังคารที่ 13 กุมภาพันธ์ 2550 ณ ห้องประชุม สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม จำนวนผู้ร่วมประชุม 10 คน

8) เวทีวิชาการเพื่อนำเสนอร่างผลการศึกษาโครงการ “ข้อเสนอทางเลือกของมาตรการการป้องกันและฟื้นฟูความเสียหายจากการปนเปื้อนดินและน้ำใต้ดิน” วันพฤหัสบดีที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2550 ณ ห้องภัตตาคาร 1 โรงแรมเดอะทวินทาวเวอร์ จำนวนผู้ร่วมประชุม 67 คน